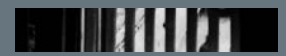

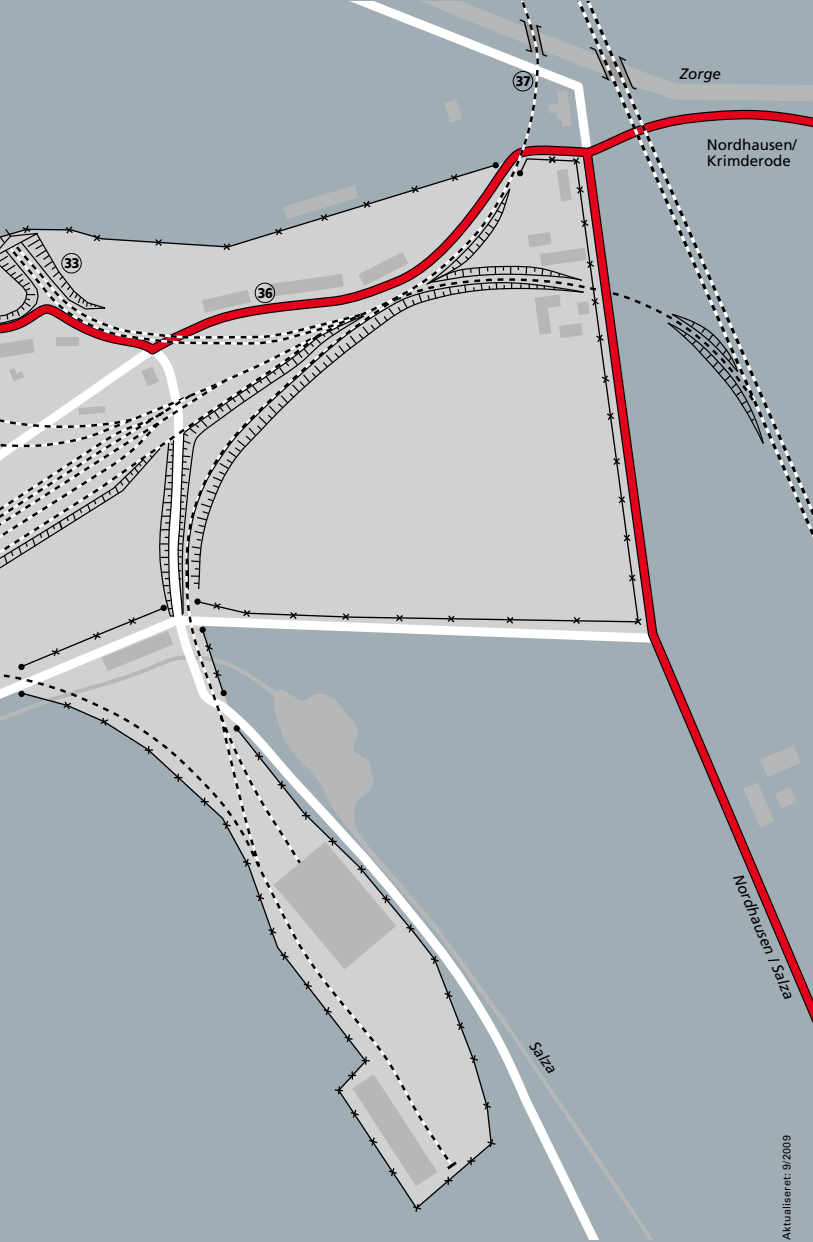
GUIDE TIL
Mindeparken for
Koncentrationslejren Mittelbau Dora

Stiftung Gedenkstätten
 Buchenwald und Mittelbau-Dora

← N Amerikansk luftfoto af koncentrationslejren Mittelbau Dora den 8. april 1945 (National Archives, Washington).

Aktualiseret: 9/2009

20 Beklædningslageret	29 Bordellet
21 Effektlageret	30 Arbejdsstatistik
22 Baderummet	31 SS-vagten
23 Desinficeringsrummet	32 Den smalsporede jernbane
24 Biograf/indgangsblok	33 Tunnel A
25 Krematorium med mindeplads	34 Tunnel B
26 Mandskabsbarak til internerede italienske soldater	I dag: Ny indgang til tunnelen
27 Brandstationen	35 Lejrens banegård
28 Rekonstrueret barak	36 Monumentet over døds marchen
	37 Jernbanebro

GUIDE TIL

Mindeparken for Konzentrationslejren Mittelbau Dora

Udgiver

Mindeparkerne for koncentrationslejrene
Buchenwald og Mittelbau Dora

Redaktion: Jens-Christian Wagner

Dansk version: Erling Kjær Jensen

Layout: Frieder Kraft, www.werkraum-media.de

Fotografier: Claus Bach og Mindeparken for koncentrationslejren
Mittelbau-Dora

Oversigtsplaner: Peter Wentzler, Hinz & Kunst – Graphische Werkstatt
und Verlags GmbH, Braunschweig

Trykt i Druckerei Schöpfel, Weimar

Udgivet med tilskud fra forbundsregeringens kommitterede for kultur
og medier på grundlag af en afgørelse truffet af Deutscher Bundestag og
ministeriet for uddannelse, forskning og kultur i delstaten Thüringen.

Der kan med kort varsel forekomme ændringer med hensyn til
oplysningerne i hæftet, fx hvad angår tilbuddene om rundvisninger,
priserne, åbningstiderne mv. Alle oplysninger er derfor uden ansvar.

Det tilrådes at downloade de aktuelle meldinger fra hjemmesiden
www.dora.de

1. oplag, Weimar/Nordhausen 2014

- 4 Mittelbau Dora, en af koncentrationslejrene
under »den totale krig«
- 11 Rundgang gennem mindeparken
- 11 Den tidligere fangelejr
- 15 SS-soldaternes kvarter
- 15 Industribygningerne og tunnelanlægget
- 21 Mindesmærker og mindetavler
- 23 Annekser til lejren uden for mindeparken
- 28 Udstillinger
- 30 Publikumsservice

Stiftung Gedenkstätten
Buchenwald und Mittelbau-Dora

Tunnelen i Kohnstein i sommeren 1944

(Walter Frentz, Privatsammling Hanns-Peter Frentz)

Mittelbau-Dora – en af koncentrationslejrene fra »den totale krig«

Mittelbau-Dora er et af de mest opsigtsvækkende eksempler på det morderiske tvangsarbejde i nazisternes koncentrationslejre og etableringen af underjordiske våbenproduktionsfaciliteter i den sidste fase af 2. verdenskrig.

»Dora« blev etableret i august 1943 som annekset til koncentrationslejren Buchenwald. Som led i flytningen af raketbasen fra Peenemünde til den sydlige udkant af Harzen fik koncentrationslejrangerne til opgave at omdanne nogle udtømte minegange i Kohnstein i udkanten af Nordhausen til raketfabrik. I januar 1944 blev samlingen af de såkaldte »gængældel-

sesvåben«, som naziregimet betegnede sine flyvende bomber, optaget i det såkaldte »Mittelwerk«. Det var de raketter, som mange tyskere håbede kunne blive vendepunktet i den krig, som egentligt allerede var tabt.

Koncentrationslejrangerne var i flere måneder spærret inde i underjordiske minegange, hvor der herskede katastrofale forhold. Først i foråret 1944 var der etableret en overjordisk baraklejr. Indtil da var mere end 5.000 fanger allerede bukket under for sult, det morderiske arbejde og mishandlingerne.

Advarselsskilt opstillet af SS foran hegnet omkring koncentrationslejrannekset

Boelcke Kaserne, fotograferet i 1945. (U.S. Holocaust Memorial Museum)

Mens samlingen af raketterne blev påbegyndt i Mittelwerk, satte rustningsminister Albert Speer andre byggeprojekter på egnen omkring Nordhausen i gang. Der skulle der etableres underjordiske flyfabrikker. Som arbejdskraft til anlæggelsen af tunnellerne blev der udkommanderet koncentrationslejr-fanger, som der i foråret 1944 blev etableret koncentrationslejrannekser til i nærheden af byggepladserne. Inden længe var der etableret et tæt net af koncentrationslejrannekser i Harzen. Annekserne blev i efteråret 1944 slået sammen med lejren Dora til den selvstændige koncentrationslejr »Mittelbau«. Den omfattede til sidst næsten 40 lejre, hvoraf de største befandt sig i nærheden af Kohnstein (Dora), i Ellrich (Julius-hütte) og i Boelcke Kaserne i Nordhausen. Den sidstnævnte blev af SS siden januar 1945 omdannet til centralt opbevaringssted for syge og døende koncentrationslejr-fanger i Mittelbau-komplekset.

De fleste fanger i Mittelbau-lejrene blev sat til at udføre ekstremt hårdt tvangsarbejde på byggepladserne. En mindre del af dem blev også udkommanderet til at arbejde med samlingen af raketterne i den underjordiske fabrik. Der var arbejdsforholdene lidt mere tålelige sammenlignet med tilstandene i de morderiske byggekommandoer. Alligevel var der også her mange af de udsultede fanger, der døde af sult og afkræftelse. Andre blev myrdet af Gestapo og SS under påskud om, at de havde gjort modstand og begået sabotage.

I begyndelsen af 1945 evakuerede SS koncentrationslejrene Auschwitz og Gross-Rosen i den østlige del af Tyskland. Mere end 16.000 fanger, der var halvvejs døde af sult, blev transporteret til koncentrationslejren Mittelbau. De blev bevogtet af 1.000 SS-medlemmer fra koncentrationslejren Auschwitz. Den sidste kommandant for Auschwitz-lejren, SS-sturm-bannführer Richard Baer, overtog i februar 1945 ledelsen af koncentrationslejren Mittelbau.

Da amerikanerne i begyndelsen af april 1945 nærmede sig vestfra, evakuerede SS Mittelbau-lejrene og jog fangerne der under transporter med jernbanen og til fods til andre koncentrationslejre, i første række til Bergen-Belsen. Tusinder af fanger omkom på disse dødsmarkeringer. Kun i lejren Dora og i Boelcke Kaserne i Nordhausen efterlod SS nogle hundrede syge og døende, som blev befriet af amerikanske soldater den 11. april 1945.

Alt i alt borttransporterede SS mellem august 1943 og april 1945 mere end 60.000 mennesker fra næsten alle dele af det besatte Europa til koncentrationslejren Mittelbau-Dora. Mindst en tredjedel af dem kom ikke mere til at opleve afslutningen på krigen.

Udsigten over den tidligere appelplass og museet med Nordhausen i baggrunden

Fra lejr for fordrevne til mindepark

Efter krigen benyttede amerikanerne Dora-lejren til indkvartering af befriede tvangsarbejdere. I juli 1945 overdrog de den til den sovjetiske besættelsesmagt. Efter at de sidste tidligere tvangsarbejdere og koncentrationslejr fanger var sendt hjem til deres hjemlande eller var udvandret til tredjelande, benyttede de tyske myndigheder fra slutningen af 1945 til slutningen af 1946 »Genhusningslejren Dora« til indkvartering af fordrevne fra Tjekkoslaviet. Derefter blev barakkerne demonteret og opstillet som nødkvarterer i omegnen og i byen Nordhausen, der var stærkt medtaget af krigen.

I sommeren 1947 var der så godt som intet tilbage at se af den tidligere lejr Dora. Det var kun krematoriet, der var bevaret som mindsted. På forpladsen foran det blev der i begyndelsen af 1950'erne etableret et første mindesmærke. Lokaliteten har siden 1964 haft betegnelsen »Mahn- und Gedenkstätte Dora« (Mindeparken Dora). Dens betydning blev indtil Murens fald ved med at være underordnet i forhold til de andre store mindeparker i de tidligere koncentrationslejre Buchenwald og Sachsenhausen.

Efter den tyske genforening begyndte der i begyndelsen af 1990'erne – i tråd med den stigende interesse for den tidligere koncentrationslejr, som længe havde været næsten uden betydning – en omfattende nyorientering af arbejdet med mindeparkerne. Det tidligere lejrterræn blev gennemgået skridt for skridt, og siden 1995 har en del af tunnellerne (hvis indgange blev sprængt af den sovjetiske besættelsesmagt i 1947) været tilgængelige for publikum. I 2005 blev der taget en ny museumsbygning i brug. Der har den permanente udstilling om lejrens historie været vist siden 2006.

Publikum har både på mindeparkens permanente udstilling, de skiftende specialudstillinger og gennem et omfattende tilbud af informationer mange muligheder for at beskæftige sig med og sætte sig ind i historien bag koncentrationslejren Mittelbau Dora. Overalt på det tidligere lejrterræn fortæller de mange informationstavler på resterne af de tidligere bygninger om deres historie.

Dette lille hæfte tager dig med til nogle af disse lokaliteter og leverer forklaringer i form af stikord, som skal inspirere læserne til at gå i dybden og beskæftige sig mere grundigt med Mittelbau-Doras historie.

Historien bag betegnelserne Dora, Mittelbau og Mittelwerk

Dora

var fra den 28. august 1943 og indtil den 28. oktober 1944 et annekst til koncentrationslejren i Buchenwald. Betegnelsen på lejren var hentet fra stavealfabetet for at kamuflere stedet.

Mittelbau

var fra og med den 28. oktober 1944 betegnelsen på den selvstændige gruppe af koncentrationslejre i den sydlige del af Harzen, der bestod af næsten 40 enkelte lejre. Kommandanturen befandt sig i hovedlejren Dora. Begrebet »Mittelbau« blev i marts 1944 introduceret af Junkers Koncernen som betegnelse for etablering af underjordiske flyfabrikker midt i Tyskland.

Mittelwerk

er betegnelsen på den underjordiske raketfabrik i Kohnstein og det anpartsselskab tilhørende det Tyske Rige, der blev etableret til produktionen af raketter.

Rundgang gennem mindeparken

Efter nedrivningen af lejrbarakkerne i foråret 1947 (nogle af dem blev flyttet og genbrugt) var der umiddelbart kun få synlige rester af koncentrationslejren tilbage. Men hvis man kigger godt efter, kan man endnu finde en masse rester af bygningerne. Der er opstillet skilte langs med en vej rundt gennem det tidligere lejrterræn, så man uden problemer kan finde de forskellige steder og bygningsrester, som havde betydning for fangerens lidelser og død. Man kan både få mere at vide og gå i dybden ved hjælp af de opstillede plancher og multimedia-guiden.

Den tidligere fangelejr

Porten ind til lejren

I modsætning til andre koncentrationslejre havde den improviseret etablerede lejr Dora ingen massiv indgangsbygning. Overgangen fra SS-mandskabets bygning til fangelejren blev markeret med et træstakit, der var opstillet mellem 2 lange træbarakker. I dem befandt de lokaler sig, der blev benyttet af lejr-Gestapo ② og SS-lejrledelsen ①. Det sted, hvor porten ind til lejren befandt sig, har siden 1970'erne været markeret af betonpiller.

Hegnet rundt om lejren og vagttårnene

Der er så godt som ingen spor tilbage efter hegnet rundt om lejren og vagttårnene. Hegnet gik hele vejen rundt om lejren og var ladet med stærkstrøm.

7

Appelpladsen

Her blev fangerne talt hver morgen og aften. Det var også her, de fanger, der ikke makkede ret, fik tildelt deres pryglestraf. Der blev eksekveret massehængninger på en galge. I 1974 omdannede de lokale DDR-myndigheder appelpladsen til »Nationernes Monument« med betonpostament, buemur, en skål med den evige flamme og de »Nationernes Sten« der omgav pladsen. 5

Lejrens fængsel

»Bunkeren«, der er anlagt af Gestapo og SS i 1944, blev benyttet til at tortere og myrde fanger i. I 1952 blev den massive stenbygning revet ned til grundmurerne af DDR-myndighederne. De synlige rester er siden 2011 blevet beskyttet af betonopsatser. En væg af stampet beton markerer, hvor den tidligere mur omkring fængselsgården har befundet sig. 7

Henrettelsespladsen

I en fordybning i fængselsgården, der er omgivet af en mur, befandt henrettelsespladsen med en galge sig. Den kunne ikke ses fra lejren. Det var her, SS i hemmelighed myrdede de fanger, der havde gjort modstand. 8

Barakken med snedkerværkstedet

Det var her, fangerne blev sat til at tømre trædele sammen til lejrens barakker. Efter krigen blev barakken flyttet til Nord-

8

24

hausen, hvor den i flere årtier tjente som snedkerværksted. I slutningen af 1990'erne blev den flyttet tilbage til sit oprindelige opstillingssted. 10

Fundamenterne til barakkerne

Der er i dag kun rester tilbage af fundamenterne til de over 60 barakker, hvor der var indespærret indtil 400 fanger i hver.

Vaskeriet

I lejrens centrum befandt der sig bygninger med fællesfaciliteter som fx vaskeriet, varmecentralen og aflusningsbarakken, som skulle tjene til opretholdelsen af den daglige hygiejne. Aflusningen og vasken af fangernes slidte tøj foregik i alle vejrlig og var forbundet med ekstra pinsler. 19

Biografbarakken

Denne barak, der ikke blev benyttet ret meget til sit egentlige formål, blev i de sidste år under 2. verdenskrig benyttet som provisorisk logi for fangetransporterne fra koncentrationslejrene i Auschwitz og Gross-Rosen. Her døde der mange mennesker. 24

Fangehospitalet

SS isolerede de syge og døende fanger i koncentrationslejrens hospital. Det bestod af flere træbarakker og af bygningen med krematoriet. 11

25

Tegninger på væggene i krematoriet

31

35

Krematoriet

Krematoriet var i drift fra efteråret 1944, og her blev der brændt omkring 5.000 lig. SS-vagterne satte fangerne til at hælde asken ned ad skrænten bagved krematoriet. Forbrændingsrummet med ovnene fra firma Kori i Berlin er i stor udstrækning bevaret. Andre lokaler blev i midten af 1960'erne stærkt ændret, fordi der skulle etableres en udstilling om lejrens historie i dem. Da udstillingen blev fjernet i 1993, var det muligt at frilægge en del af de tegninger, fangerne havde lavet på væggene. 25

Stedet, hvor der blev skudt 7 italienske soldater

Et tidligere stenbrud, hvor SS den 15. december 1943 skød 7 italienske krigsfanger, fordi de nægtede at udføre tvangsarbejde i raketproduktionen. 9

Rekonstrueret træbarak

Barakken stammer fra en tidligere lejr for tvangsarbejdere i Nordhausen, men er af samme type som koncentrationslejrens barakker. I dag benyttes den til udstillinger og foredrag. 28 C

Brandstationen

Brandstationen er bevaret i original tilstand og bliver benyttet til særudstillinger. 27 B

SS-soldaternes kvarter

SS-soldaternes kvarter bestod af mandskabsbarakker, køkkenfaciliteter og messebygning til vagtregimentet og SS-personalet i lejrens administration. Her var der i begyndelsen af 1945 indlogeret omkring 1.000 SS- og flyvevåbensoldater. III

SS-vagten

Denne betonbygning, der blev rekonstrueret i 1974, var beregnet til overvågning af indgangen til lejren og som beskyttelsesrum i tilfælde af luftangreb. I DDR-tiden blev bygningen fejlagtigt betegnet »Ståbunker« for lejrens Gestapofolk. 31

Industribygningerne og tunnelanlægget

Lejrens banegård

Banegården var det sted, de fleste fanger ankom til i tog fra andre koncentrationslejre. Desuden blev banelegemet benyttet til transport af raketdele. Ramperne i banegården er bevaret. 35

Indgange til tunnellerne

I 1947 blev indgangene til tunnellerne sprængt efter ordre fra den sovjetiske besættelsesmagt. Der har været adgang til tunnellerne gennem en ny indgangstunnel siden 1995. 33 34

En del af tunnelsystemet, kammer 45 fra det tidligere Mittelwerk

37

Tunnelsystemet

En lille del af tunnelsystemet er tilgængeligt i forbindelse med rundvisningerne, der begynder ved museet. Der er adgang til en del af hovedtunnel A og til tre tværtunneller, som indtil juni 1944 blev anvendt til indkvartering af fanger. Senere blev koncentrationslejrfangerne sat til at samle V1-raketter. En model viser, hvor kæmpestort hele det underjordiske anlæg var. Sørg venligst for at tage varmt tøj på. Der er koldt i tunnellerne (ca. 9 grader).

Broen over Zorge

Denne bro, der blev fjernet i begyndelsen af 1950'erne, blev benyttet af Deutsche Reichsbahn til at transportere titusinder af koncentrationslejrfanger til lejrens banegård i gods- og kreaturvogne. Den blev også benyttet af de mange tog, der transporterede fanger fra Dora til annekserne til koncentrationslejren Mittelbau og til andre koncentrations- og udryddelseslejre. ³⁷

25

25

Mindesmærker og mindeplader

De fleste mindesmærker og mindeplader i mindeparken stammer fra DDR-tiden. De er ikke blevet forandret efter 1990, fordi de gælder som samtidshistoriske dokumenter. Senere hen er der anbragt mindeplader o.l. for grupper af ofre, som tidligere ikke eller i ikke så høj grad spillede nogen rolle.

Mindepladen for alle dræbte fanger i koncentrationslejren Mittelbau-Dora

Stenplade med navnene på de lande, som fangerne i koncentrationslejren Mittelbau-Dora kom fra. Denne mindeplade er opsat til minde om alle ofre og befinder sig på mindepladsen foran det tidligere krematorium. ²⁵

Mindepladen for de jødiske ofre i koncentrationslejren og for sintierne og romaerne

Der har siden år 2000 været 2 mindeplader for medlemmerne af disse 2 offergrupper, der blev forfulgt og myrdet af racistske grunde, i Mittelbau-Dora. ²⁵

Skulpturgruppen på forpladsen foran krematoriet

Denne figurgruppe, der blev udført af Jürgen von Woyski i 1964, var oprindeligt planlagt til at skulle være DDR's bidrag til udsmykningen af mindeparken over koncentrationslejren i Auschwitz. Den forestiller 5 fanger med lænker på hænderne, og som virker fortabt. Skulpturen danner sammen med

mindepladen for alle ofrene fra koncentrationslejren Mittelbau-Dora midtpunktet på mindepladsen foran det tidligere krematorium. (25)

Bronzerelieffet i krematoriet

I det tidligere forbrændingsrum i krematoriet befinder der sig et 2 meter højt bronzerelief udført af billedhuggeren Theo Balden i 1979. På relieffets brede sokkel ses en række afkræftede kroppe, som der symbolsk stiger en flamme op fra, og som afsluttes af en knop. (25)

»Nationernes æresplads«

I 1974 blev den tidligere appelplads forsynet med en grusbelægning og omlagt grundlæggende. Den indgrænses nu af en flad mur med »Nationernes sten«. De er tilegnet de 21 lande, som der blev sendt fanger til Mittelbau-Dora fra. Appelpladsen afsluttes mod syd af et betonpostament og en buemur. I 1979 blev der opsat et bronzerelief af kunstneren Heinz Scharr. Det udtrykker fangernes lidelser og kamp for at overleve. (5)

Mindesmærket over dødsmarscherne

Det blev opstillet i 1984 til minde om fangernes dødsmarscher i foråret 1945. Evakueringstransporternes og dødsmarscherens ruter vises på en tavle. Der blev på samme tid opstillet monumenter med den samme udformning mange andre steder i den østlige del af Harzen. (36)

Antwerpen-mindestenen

Ved indgangen til tunnelsystemet minder en mindesten, som i 2003 blev doneret af Antwerpen Kommune, om ofrene for angrebene med V-raketterne på den belgiske storby. (34)

Annekser til Mittelbau i andre kommuner

I modsætning til andre koncentrationslejre bestod koncentrationslejren Mittelbau af et helt system af et stort antal enkelte lejre, der skal opfattes som en funktionel enhed. Fangelejren Dora, på hvis terræn mindeparken blev etableret i 1964, var ganske vist den største, men alligevel kun en af flere lejre, som først som samlet helhed udgjorde koncentrationslejren Mittelbau. Ud over mindeparken i koncentrationslejren Mittelbau-Dora er der mange andre levn og mindesten mange andre steder i Harzen, der vidner om koncentrationslejren Mittelbaus fortid. På de følgende sider beskrives et udvalg af disse lokaliteter i korte træk.

Blankenburg-Oesig

Mönchenbreite

1944-45 baraklejr med gennemsnitligt 500 fanger. Dele af barakkerne er bevaret og beboet. Mindesten.

Ellrich

Mindestedet Ellrich-Juliushütte, Pontelstrasse

Denne lejr var efter Dora med gennemsnitligt 8.000 fanger den største enkeltlejr af koncentrationslejren Mittelbau. De fleste

Ruinen af køkkenbarakken i den tidligere lejr Ellrich Juliushütte

Kirkegården i Harzungen

bygninger blev efter 1945 fjernet som led i etableringen af grænsesikringsanlæggene mellem de 2 tysklunde, som kom til at forløbe gennem lejrens terræn. I dag er der kun få rester af bygningerne i lejren tilbage. Der er opstillet skilte, der informerer om stedet, ligesom der er rejst flere mindesten til minde om de næsten 4.000 mennesker, der ikke slap levende ud af lejren.

Den tidligere restaurant »Bürgergarten« i Goethestrasse 1944 - 45 lejr til omkring 1.000 fanger. Orienteringstavle.

Kirkegården i Sülzhayn

Gravstedet med 55 koncentrationslejr fanger, som i 1945, efter at de var blevet befriet, døde af følgerne af opholdet i koncentrationslejren i Sülzhayner Kurklinikken. Mindesten.

Gross-Werther

Restauranten »Zur Weintraube«

I 1945 opholdssted for kvindelige koncentrationslejr fanger. Andre kvinder var indespærret i et gæstgiveri, som ikke mere eksisterer.

Günzerode

Her var der i 1944 - 45 indespærret op til 950 fanger i en lade.

Harzungen

An der Karrenbrücke

I 1944 - 45 baraklejr med 4.000 fanger i gennemsnit, beliggende i den vestlige udkant af byen. I dag er der kun få tegn

tilbage på lejrens eksistens. På byens kirkegård er der en grav med 27 fanger, hvis lig i april 1945 blev reddet ud af lejrens område af amerikanske soldater.

Ilfeld

Ilfelder Tal, Neanderplatz

1945 lejr til omkring 200 fanger i nærheden af papirfabrikken. Den tidligere klosteskole (Neanderplatz) fungerede mellem 1943 og 1945 som administrationskontor for Mittelwerk GmbH.

Kelbra

Lange Strasse

Kvarter for 60 koncentrationslejr fanger i gæstgiveriet »Sängerhalle«.

Kleinbodungen

Minegangen

Lejr til gennemsnitligt 600 fanger i den nedlagte kalimine i den sydlige udkant af byen.

Mackenrode

Limlingeröder Strasse

Baraklejr til 300 fanger i den sydlige udkant af byen. Mindesten på stedet, hvor lejren har været, og på det lokale krigsmonument.

Mindesten foran Heimkehle Hule

Nordhausen: Den tidligere Boelcke Kaserne i Rothenburgstrasse

Mindetafle på Boelcke Kasernen

Nordhausen: Æreskirkegård ved Stresemannring

Nordhausen

Den tidligere Boelcke Kaserne i Rothenburgstrasse var i 1945 central lejr for syge og døende fanger fra koncentrationslejren Mittelbau. Dele af bygningerne findes endnu. Mindesten fra 1974 og informationsskilt fra 2004.

Mindeparken over døde koncentrationslejr fanger på Stresemannring

Massegrave med over 2.600 koncentrationslejr fanger og tvangsarbejdere, deriblandt 1.300 fanger, der blev reddet fra Boelcke Kaserne af amerikanske soldater i april 1945. Dette monument blev rejst i 1999 til minde om de døde.

Bydelen Stempeda, Kummel

1945 baraklejr for nogle hundrede koncentrationslejr fanger. De blev tvunget til at udføre tvangsarbejde for et underjordisk byggeprojekt. Her ses de bevarede indgange til tunnellerne langs byens hovedgade i udkanten af byen. De fleste af stenbarakkerne er bevaret og bebos eller benyttes fortsat til andre formål, fx forsamlingshus for landsbyen.

Nüxei

1944 - 45 baraklejr til gennemsnitligt 300 fanger. Mindesten og informationstavle.

Osterhagen

Baraklejr til 300 fanger syd for banegården. Mindesten og informationstavle.

Osterode i den sydlige udkant af Harzen

Bydelen Freiheit med bækken Leege

1944 - 45 baraklejr til 400 fanger i gennemsnit, som blev tvunget til at udføre tvangsarbejde for firmaet Curt Heber. Mindesten.

Bydelen Petershütte

Baraklejr til indtil 800 fanger, som blev tvunget til at udføre tvangsarbejde i forbindelse med etableringen af en tunnel (Dæknavn: »Dachs IV«). Mindesten.

Rehungen

1944 - 45 baraklejr til 550 fanger på arealet med det nedlagte tunnelanlæg Neusollstedt.

Rossla

1944 - 45 baraklejr til over 100 fanger på arealet med sukkerfabrikken.

Rottleberode

1944 - 45 lejr til 1.000 fanger i en nedlagt porcelænsfabrik. Fangerne blev tvunget til at etablere en underjordisk fabrik for Junkers Koncernen i Heimkehle-hulen ved Ufrungen. Mindesten og informationstavle foran indgangen til Heimkehle-hulen.

Wieda

I 1944 - 45 var der indkvarteret omkring 300 fanger i det gamle skyttehus. Mindesten og informationstavle. Fælles gravsted for 6 ukendte koncentrationslejr fanger på sognets kirkegård.

Udstillingerne

Den permanente udstilling

I stueetagen i museumsbygning [\[A\]](#) befinder den omkring 420 m² store permanente udstilling om lejrens historie med titlen »Koncentrationslejren Mittelbau-Dora 1943 - 1945« sig.

Det centrale emne for udstillingen er tvangsarbejdet i koncentrationslejren og dermed de mennesker, der led under arbejdet og døde som følge af det: Fangerne. Udstillingen giver et tydeligt billede af, i hvilken udstrækning tvangsarbejdet prægede leveforholdene i lejren for fangerne, og hvordan de satte sig til modværg mod SS-folkene og ledelserne af de virksomheder, de arbejdede i. Derudover giver udstillingen et tydeligt indtryk af den europæiske dimension af national-socialisternes forfølgelse. Således stammede over 90 procent af fangerne i Mittelbau-Dora fra de lande i Europa, der var besat af Værnemagten, især fra Polen og Sovjetunionen.

Det er desuden en af de væsentlige intentioner med udstillingen at formidle et billede af de mange former for forbindelser mellem lejrene og det omgivende samfund. Det skal danne grundlag for en kritisk diskussion om emnerne gerningsmændenes og medgerningsmændenes og tilskuernes ansvar. Dertil hører også spørgsmålet om, hvilke bevæggrunde der foranledigede, at de ansvarlige i bygge- og våbenindustrien udnyttede koncentrationslejr fanger som tvangsarbejdere.

Udstillingen beskæftiger sig også med det ansvar, der påhviler de teknikere, ingeniører og ledende medarbejdere, som lod koncentrationslejr fanger samle V2-raketter i Mittelwerk. På den måde animerer udstillingen til at diskutere spørgsmålet om de etiske dimensioner af den videnskabelige og tekniske udvikling.

Udstillingens opbygning

1. Introduktion: Mittelbau-Dora og »den totale krig«
2. Fra annekset Dora til koncentrationslejren Mittelbau
3. Fangerne
4. Gerningsmænd, medgerningsmænd og tilskuere
5. Sammenbruddet og ingen ende

Specialudstillingerne

I en rekonstrueret sovesalsbarak, [\[C\]](#) og i den tidligere brandstation, der er bevaret i original tilstand, [\[B\]](#) vises der i en afstand på mellem 2 og 4 måneder skiftende specialudstillinger om Nazitysklands historie og konsekvenserne af den.

Åbningstider

Marts - oktober: Kl. 10.00 - 18.00

November - februar: Kl. 10.00 - 16.00

Lukket mandag

Lukket den 24. - 26. december, den 31. december og den 1. januar

Publikumsservice

Informationskontoret i museumsbygningen

Museets informationskontor tilbyder inden rundgangen gennem mindeparken råd og vejledning om museets og mindeparkens tilbud. Her kan du få udleveret informationsmateriale, udlåne multimedia-guides og købe viderførende trykt materiale i boghandelen. Du kan også allerede hjemmefra bestille materiale om mindeparken ved hjælp af onlinebestillingsblanketten til publikationer på hjemmesiden www.dora.de.

Rundvisninger for grupper

Der kan fra tirsdag til søndag efter forudgående bestilling arrangeres rundvisninger for grupper (skoleklasser fra 9 år). Rundvisningerne for grupper på indtil 30 personer koster 26,00 euro. Skolelever, studerende, unge, der aftjener civil værnepligt, handicappede og pensionister betaler 13,00 euro pr. gruppe. Der kan vælges rundvisninger af forskellige varianter og varigheder på 1,5 timer, 3 timer og 5 timer. På grund af den store efterspørgsel anbefales det, at interesserede henvender sig til informationskontoret i god tid på telefonnummeret +49 36 31 - 49 58 20 eller online under besucheranmeldung@dora.de. Oplysninger om andre pædagogiske tilbud (projekt dage, ophold i flere dage) fås ved henvendelse til den pædagogiske afdeling, tlf. +49 36 31 - 49 58 22.

Rundvisninger for individuelle interesserede

Tirsdag - fredag tilbydes der hver dag kl. 11.00 og 14.00 rundvisninger gennem lejren og i tunnelen for individuelle interesserede. Fra marts til oktober tillige kl. 16. Rundvisningerne starter foran museumsbygningen.

Der er kun adgang til tunnelen i forbindelse med rundvisningerne.

Begrænset adgang for børn

Det anbefales at undgå at besøge museet, tunnelen og det tidligere krematorium sammen med børn under 12 år.

Multimedia-guiderne

Mindeparkens informationskontor udlejer multimedia-guider mod et gebyr på 3,00 euro (med adapter til 2 hovedtelefoner 4,00 euro). Apparaterne gør det muligt at få en individuel rundvisning med forklaringer undervejs og i et tempo, man selv bestemmer. Under rundvisningen med en multimedia-guide får man alt at vide om koncentrationslejrens historie og formålet med den. I apparatet er der endvidere gemt forskellige ekstra informationer og lydfiler med beretninger fra tidligere fanger og endelig historiske fotografier.

Film

I biografen kan man efter ønske se en introduktionsfilm på engelsk, fransk eller tysk om historien bag koncentrationslejren Mittelbau-Dora.

Museumscafeen

Cafeen i museumsbygningen har åbent tirsdag - søndag på samme tid som udstillingerne og informationscenteret. Om mandagen er der lukket. Grupper kan efter den forudgående tilmelding bestille en standardret på telefon +49 3631 - 49 58 33.

Biblioteket og dokumentationscenteret

Der er adgang til biblioteket og dokumentationscenteret i museumsbygningen for alle interesserede. Der opkræves et gebyr for at benytte arkivet. Det anbefales at anmelde sig i forvejen, så personalet kan forberede besøget i arkivet. Telefonnummeret er +49 3631 - 49 58 25, og anmeldelsen kan foretages online på adressen dokumentation@dora.de. Biblioteket har åbent tirsdag - fredag, kl. 10 - 18.

Handicapvenligt museum

Museumsbygningen er indrettet handicapvenligt. Der er dog begrænset adgang for kørestolsbrugere til en del af lejrområdet og tunnelen. Nærmere oplysninger og hjælp kan fås i informationen. Her kan der også stilles kortfattede informationer i brailleskrift til rådighed.

Vidergående skriftligt materiale

Konzentrationslager Mittelbau-Dora 1943-1945.

Bogen om den permanente udstilling i mindeparken for koncentrationslejren Mittelbau-Dora, udgivet af Jens-Christian Wagner, 2. oplag, Göttingen, 2010 (212 sider, illustreret, 14,00 euro), engelsk udgave: Göttingen, 2011, 208 sider, illustreret, 14,00 euro.

Concentration Camp Mittelbau-Dora 1943-1945.

Exhibition Booklet, Weimar/Nordhausen, 2006, også på fransk, polsk og russisk, 64 sider, illustreret, 5,00 euro.

Jens-Christian Wagner

Produktion des Todes. Das KZ Mittelbau-Dora,

2. oplag, Göttingen, 2004, 688 sider, 49,00 euro.

Mittelbau-Dora.

Das ehemalige Konzentrationslager im Südharz,

fotograferet af Jürgen M. Pietsch, udgivet af Ursula Härtl og Jens-Christian Wagner, Spröda, 2004, 132 sider, illustreret, 15,00 euro.

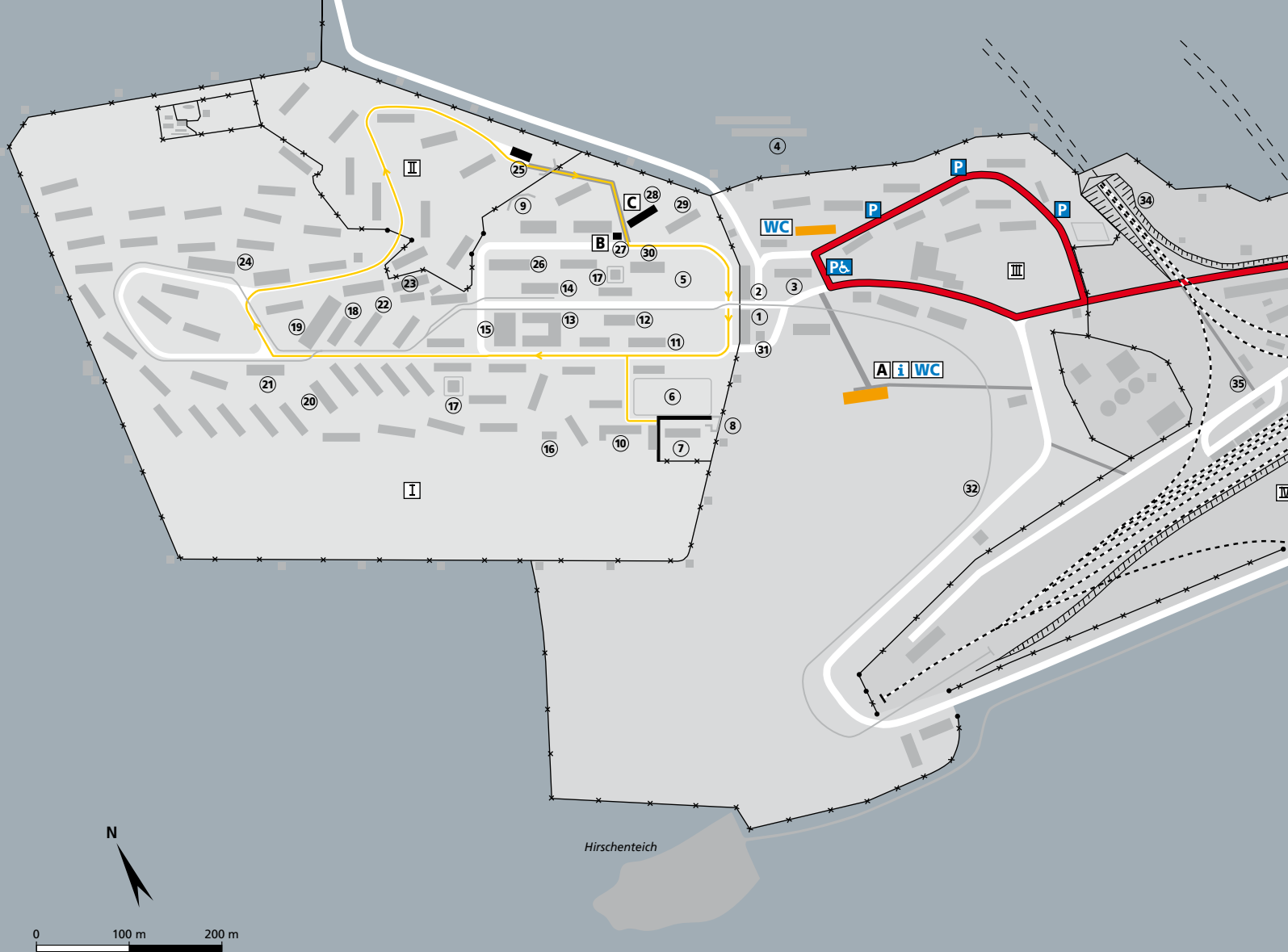
Jens-Christian Wagner

Ellrich 1944/45. Zwangsarbeit und Konzentrationslager in einer deutschen Kleinstadt,

Göttingen, 2009, 208 sider, illustreret, 16,90 euro.

Konzentrationslager Buchenwald 1937-1945.

Bogen om den permanente udstilling i mindeparken for koncentrationslejren Mittelbau-Dora, udgivet af mindeparken Buchenwald, 3. oplag, Göttingen, 2004, 320 sider, illustreret, 14,50 euro.

Mindeparken for koncentrationslejren Mittelbau Dora

Kohnsteinweg 20
 99734 Nordhausen
 Tyskland
 Telefon: +49 36 31 - 4 95 80, telefax: +49 36 31 - 49 58 13
 E-mail: info@dora.de
 www.dora.de

Information og tilmelding af grupper til rundvisninger
 Telefon: +49 36 31 - 49 58 20, telefax: +49 36 31 - 49 58 13

Mindeparkens åbningstider:

November - februar	Marts - oktober
Kl. 10.00 - 16.00	Kl. 10.00 - 18.00

Udstillingerne er lukket om mandagen. Mindeparken er lukket den 24. - 26. december, den 31. december og den 1. januar.

Multimedia-giderne kan udlejes i informationen hver dag i åbningstiden.

De udendørs anlæg kan besøges hver dag indtil mørkets frembrud.

Rundvisninger for individuelle besøgende:

Tirsdag - fredag kl. 11.00 og 14.00

Lørdag og søndag kl. 11.00, 13.00 og 15.00

(Fra marts til oktober endvidere kl. 16.00)

Rundvisningerne kan kun gennemføres, hvis der er mindst 10 deltagere.

Vær venligst opmærksom på, at tunnelen af sikkerhedsmæssige grunde kun kan besøges som led i rundvisninger.

Der er fri entre i mindeparken og udstillingerne. Du må gerne støtte mindeparkens arbejde med en frivillig gave.

Pengeinstitut:

Kreissparkasse Nordhausen
 Registreringsnummer: 820 540 52
 Kontonummer: 36 000 702
 BIC: HELADEF1NOR
 IBAN: DE56 8205 4052 0036 0007 02

— Rundgang gennem fangelejren
 — Tilkørselsvej
 — Nyanlagte veje

■ Nye bygninger
 ■ Historisk bygningsbestand (eksisterende)
 ■ Historisk bygningsbestand (ikke mere eksisterende)

A Museum
B Specialudstilling
C Specialudstilling/
 foredragslokaler
 I Fangelejren
 II Sygestationen
 III SS-mandskabskvarteret
 IV Industriområdet
 Mittelwerk

1 Lejrens administrationen
 2 Den politiske afdeling (Gestapo)
 3 Kommandanturen
 4 Hundegården
 5 Appelplassen
 6 Idrætspladsen
 7 Lejrens fængsel (Bunkeren)
 8 Henrettelsespladsen
 9 Skydningspladsen for de
 internerede italienske soldater

10 Snedkerværkstedet
 11 Fangekantinaen
 12 Fødevarelageret
 13 Køkkenet
 14 Apparatrømmet
 15 Kulbunkeren
 16 Lageret til brugte materialer
 17 Branddammen
 18 Varmecentralen
 19 Vaskeriet